

Ἀποθανόντος τοῦ Δαρείου, ὁ υἱὸς του Ξέρξης διεδέχθη τὸν θρόνον τῆς Περσίας καὶ τὸ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἄσπονδον τοῦ πατρός του μῖσος. Ὅθεν, ἀφοῦ διὰ τῶν νικηφόρων στρατευμάτων του ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, καὶ κατεπτόησε τὴν Καρχηδόνα καὶ Συρίαν, ἔσφραξεν ὁ βασιλεὺς τὸ παρωργισμένον βλέμμα του κατὰ τῆς Ἑλλάδος, μὴ θέλων νὰ γευθῇ τὰ Ἀττικὰ σῦκα, πρὶν κυριεύσει, ἔλεγε, τὴν Ἀστικὴν (α). Ἐγείρει λοιπὸν ἐπὶ τούτου ἀναρίθμητα ἔθνη ἀπ' Ἀνατολῆς μέχρι Δύσεως, καὶ ὑπλίσας κινεῖ πανδημεῖ ὅλην τὴν Ἀσίαν ἐναντίον ὀλίγων ἐλευθέρων καὶ ἐναρέτων ἀνθρώπων (β).

Τὸ πολυάριθμον ναυτικὸν τῶν Ἀσιανῶν ἐκάλυπτεν ἤδη τὰ Ἑλληνικὰ πελάγη· ὁ δὲ χεῖμαρρος τοῦ διὰ ξηρᾶς πεζικοῦ καὶ ἵππικοῦ στρατοῦ, καταποντίζων καὶ Θράκην καὶ Θετταλίαν, ἔφθασεν ἀκωλύτως μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν.

Αἱ μὲν κατὰ τὴν Ἰπείρον καὶ Θεσσαλίαν πόλεις ἐδέχθησαν τοὺς Πέρσας (γ), τοὺς ὁποίους οἱ Βασιλεῖς αὐτῶν πρὸ πολλοῦ ἐπροσκάλουν κατὰ τῆς Ἑλλάδος (δ). Τὰ δὲ πλειό-

(α) Πλούταρχ. καὶ Ἡρόδ. αὐτόθι.

(β) Ὁ Διόδωρος καταβιβάζει τὸν ἀριθμὸν μέχρις ἐνὸς ἑκατομμυρίου πολεμιστῶν. Ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Πλούταρχος περὶ τὰ ὅκτω ἑκατομμύρια.

Ὁ δὲ Ἡρόδοτος	1,700,000 πεζικὸν στρατεῦμα.
	80,000 ἵππικόν.

Πλοῖα δὲ 1120: ἀνά 200 ἐπιβάτας	240,000
---------------------------------	---------

μόνον τὸ Ἀσιατικὸν ναυτικὸν * ἐκτὸς	2,020,000 ναυτικόν.
-------------------------------------	---------------------

τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ, τὸ ὁποῖον προστι-

θέμενον ἀποτελεῖ 2,640,000 πολεμιστάς. « Αὗται, ὧν αἱ μυριάδες, κείνησι προστιθεῖσαι τῆσι ἐκ τῆς Ἀσίας γίνονται ἀνδρῶν αἱ πᾶσαι μάχιμοι μυριάδες διακόσιοι καὶ ἐξήκοντα καὶ τέσσαρες. »

(γ) Ἐδεδοῦλωτο γὰρ ἡ μέχρι Θεσσαλίας πᾶσα, καὶ ἦν ὑπὸ Βασιλῆα δασμοφόρος. (Ἡρόδ. αὐτόθι. § 108)

(δ) Τοῦτο μὲν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας παρὰ τῶν ἀλευκαδῶν ἀπηνυμένοι

τερα νησία καὶ αἱ παράλιοι πόλεις εἶχον ἐπίσης πέμψει πρὸς τὸν μέγαν Βασιλέα, ὡς σημεῖον ὑποταγῆς, νερόν καὶ γῆν· οἱ δὲ λοιποὶ φοβηθέντες δὲν ἐσάλευον (α). Ἡ Σικελία, ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ λοιπὴ Ἰταλία (β), θεωροῦσαι ἀπογνωσμένην τὴν στάσιν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐκινουῦντο. Μόνος, λέγουσιν, ὁ ἀθλητῆς Φάυλλος ἰδιόστολον ἔχων πλοῖον, ἦλθε διὰ νὰ μετέξῃ τοῦ κινδύνου καὶ τῆς ἀθανασίας εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμῖνος (γ). Ὁ Συρακούσιος Γέλων ἀποτυχὼν τῆς στραταρχίας, δὲν ἐστειλε τὴν ὑποσχεθεῖσαν βοήθειαν (δ). Οἱ Κερῆτες ἐμποδίσθησαν ἀπὸ τὸ Μαντεῖον (ε). Τὸ Ἄργος ἔνεκα τῶν Πρωτείων (ζ). Πέντε λοιπὸν πόλεις μόνον τῆς Ἑλλάδος: Ἀθῆναι, Σπάρτη, Θεσπιαὶ, Πλαταιαὶ, καὶ Τεγέαι, ἐνώσασαι τὰς μικρὰς τῶν δυνάμεις,, ἀπεφάσισαν ἡρωικῶς νὰ παραταχθῶσιν ἐναντίον τοιαύτης καταπληκτικῆς δυνάμεως, καὶ μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἰδίας καὶ κοινῆς σωτηρίας, ἢ νὰ νικήσωσιν ἢ ἐξ ὀλοκλήρου νὰ χαθῶσι.

Διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν διόδον τῶν Περσῶν ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας, ἔπρεπε νὰ εὐρεθῶσιν ἄνθρωποι ἀποφασισμένοι, ὄχι νὰ νικήσωσιν, ἀλλὰ νὰ ἀποθάνωσιν! Ὁ Λεωνίδης μετὰ τριακοσίων Σπαρτιατῶν καὶ ὁ Δημόφιλος μετὰ διακοσίων Θεσπιέων, προσφέρουσιν ἑαυτοὺς ὡς ὀλοκαύτωμα. Ὁ μέγας Βασιλεὺς τῆς Περσίας, καταφρονῶν τὸν ἀριθμὸν, ζητεῖ τὰ ὄπλα· ἐλθὼν λάβε, ἀπεκρίθησαν οἱ ἥρωες. Ὁ Ξέρξης ὑπόσχεται εἰς τὸν Σπαρτιάτην

ἄγγελοι ἐπεκαλέοντο Βασιλῆα πᾶσαι προθυμίαν παρεχόμενοι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα.
(Ἡρόδ. αὐτόθι § 6.)

(α) Πλάτων. εἰς Μενέξ.

(β) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 168.

(γ) Πλούταρχ. εἰς βίου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου. § 34.

(δ) Ἡρόδ. Βιβλ. VII. § 14-153-160-161.

(ε) Ἡρόδ. αὐτόθι § 169.

(ζ) Ἡρόδοτ. αὐτόθι. § 149.

τὴν Μοναρχίαν τῆς Ἑλλάδος, ἂν παραχωρήσῃ τὴν δίοδον· «Προτιμῶ, ἀπεκρίθη, νὰ ἀποθάνω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, παρὰ νὰ «μοναρχήσω τοὺς ὁμοφύλους μου» (α). Τότε ἀγανακτήσας ὁ Πέρσης προστάζει ἐν σῶμα δέκα χιλιάδων νὰ βιάσῃ τὸ στενόν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληες ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν θέσιν ἀπέκρουσαν μετὰ μεγίστης ρητορίας τοὺς Ἀσιανούς. Ὁ Βασιλεὺς στέλλει δεύτερον σῶμα δεκαπλάσιον, καὶ μετ' αὐτῶν τοὺς λεγομένους ἀθανάτους· ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου κατακόπτεται καὶ τοῦτο· τὰ δὲ λείψανα τῶν ἀητητήτων ἐπιστρέφουσιν ἠττημένα εἰς τὸν ἐκπεπληγμένον Βασιλέα (β). Ὁ μέγας Δεσπότης τῆς Περσίας, κινήσας ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας, Αἰγύπτου καὶ τοῦ γνωστοῦ τῆς Εὐρώπης μέρους κατὰ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, ἦτον εἰς ἀμηχανίαν περὶ τοῦ πρακτέου (γ), ἂν προδότης τις δὲν ἐφάνερωνεν ἀτροπὸν τινα ἢ κεκρυμμένην ὁδὸν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθήσαντες οἱ Πέρσαι, περιεκύκλωσαν τοὺς Ἕλληνας (δ).

Ὁ Λεωνίδης τότε συναθροίσας τοὺς συμμάχους Ἕλληνας, τοὺς ἐπρόσταξε ν' ἀναχωρήσωσιν ἀπεκεῖ διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσιν εἰς εὐτυχεστέρως περιστάσεις τὴν κοινὴν πατρίδα· ἐγὼ δὲ, λέγει, καὶ οἱ τριακόσιοι πρέπει νὰ ἀποθάνωμεν ἐδῶ, ὑποτασσόμενοι εἰς τοὺς νόμους τῆς Σπάρτης, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ὅλης τῆς Ἑλλάδος (ε). Οἱ σύμμαχοι ἀναχωροῦσι μετὰ δακρύων καὶ θάμβους, ἐκτὸς τῶν διακοσίων Θεσπιέων καὶ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Δημοφίλου, θέλοντος νὰ συναποθάνῃ (ζ). Ὁ τόπος ἔμεινεν ἔρημος·

(α) Ἐμοὶ δὲ κρεῖσσον ὁ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος θάνατος, τοῦ μοναρχεῖν τῶν ὁμοφύλων. (Πλούταρχ. αὐτόθι.)

(β) Ἡρόδοτ. αὐτόθι. § 211.

(γ) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 212.

(δ) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 213.

(ε) Ἡρόδ. αὐτόθι § 220.

(ζ) Ἡρόδ. αὐτόθι § 222.

ἡ ἰδίᾳ ἐλπίς κατηπτομένη ἄφρασε τὴν θέσιν· μόνοι οἱ Σπαρτιᾶται ἔμειναν ἀτάραχοι, περιμένοντες τὴν τελευταίαν ὥραν. Εὐσπλαγχνισθεὶς ὁ Λεωνίδας νέους τινάς, καὶ θέλων νὰ τοὺς σώσῃ, τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἡ πατρίς, ἀπεκρίθη ὁ εἷς, μ' ἐπρόσταξε νὰ ἀποθάνω ἐδῶ· ὁ τῶπος, εἶπεν ὁ δεύτερος, εἶναι ἐπιτηδειότατος εἰς θάνατον· ὁ δὲ τελευταῖος, πρῶτος ἐφώνησε, μαχήσομαι. Αὐτοῦ ἔμεινε καὶ ὁ μετ' αὐτῶν ἀόμματος μάντις Μαγιστίας, διὰ νὰ συναποθάνῃ (α).

Ὁ Νόμος τοῦ Αὐκούργου ἐπρόσταξε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ προχωρῶσιν εἰς τὴν μάχην σεμνοπρεπῶς καλλωπισμένοι. Ὅθεν κτενίσαντες ἡσυχῶς ὅλοι τὰς κόμας των (β), ἐπρογευματίσαν ὀλίγον, διὰ νὰ δειπνήσωσι μὲ πλειοτέραν ὄρεξιν μετὰ τοῦ Πλούτωνος εἰς τὸν ἄδην· στέφουσι τὰς κεφαλὰς των, καὶ, ὡς ζῶντες νεκροὶ, χαράττουσιν ἐπὶ τῆς πέτρας τὸν ἐπιτάφιον αὐτῶν (γ). Ἐν τούτοις πλησιάζει καὶ ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ἐνεργητικὴν ῥῆσιν τοῦ ἱστορικοῦ, τῆς ἐπὶ θανάτῳ ἐξόδου. Ὁρμᾶ ὁ Λεωνίδας μετὰ τοῦ μικροῦ σώματος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ σπλάγγνα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ (δ). Αὐτοῦ δὲν μετεχειρίζοντο πλέον οὔτε δόρατα, οὔτε ἀσπίδας, οὔτε λόγχας. Ἄλλ' ὠθοῦντες μὲ ξίφη τὰ ξίφη, καὶ μὲ τὸ σῶμα τὰ σώματα, προχωροῦσι, σφάττοντες μέχρι τοῦ κέντρου τῶν Περσῶν. Αὐτοῦ πίπτουσι πολλοὶ ὀνομαστοὶ Πέρσαι, μεταξύ τῶν ὁποίων οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Δαρείου καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· πίπτει καὶ ὁ Λεωνίδας· καὶ ἐπὶ τοῦ ἥρωος ἀνανεοῦται ἡ σφαγὴ μετὰ ἀνεκφράστου μανίας μεταξύ τῶν μα-

(α) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 221.

(β) Ἡρόδ. αὐτόθι § 229.

(γ) Ὁ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇ δε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι. (Ἡρόδ. αὐτόθι. § 228.)

(δ) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 223.

χομένων. Τετράκις ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Πέρσας. Τότε ἐφρονεῖθησαν καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Βασιλέως, πλῆθος ἀνακρίθμητον Περσῶν, ἕως οὗ ἔπεσον καὶ οἱ τριακόσιοι Σπαρτιάται καὶ Θεσπιεῖς ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου (α)!

Ὅστις γεννηθῆ εἰς ἄλλα ἔθνη καὶ ἔθνη, εἰς ἄλλους νόμους καὶ αἰῶνας, εἰς ἄλλην κυβέρνησιν καὶ θρησκείαν, δυσκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ ὕψος ἐνός ἥρωος, ὅστις ἐθελοντῆς χωρὶς ἀμοιβῆν, ἢ ἔπαινον, χωρὶς ἐλπίδα οὔτε φιλοδοξίαν, ἀλλ' ἀπὸ ὑψηλὴν τινα ἐννοίαν χρέους, προσφέρει ἰλαρῶς ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος του, τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἴσως, ἀπάσης. Διὸ κατεδίκασάν τινες, ἐπιπολαίως σκεπτόμενοι, τὸν Λεωνίδην καὶ τὸν Σωκράτην. Ὁ πρῶτος ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ, λέγουσιν, εὐτυχεςέρας περιστάσεις καὶ πλειοτέρας πιθανολογίας νίκης· ὁ δεύτερος ἀκούων τὴν συμβουλήν τοῦ Κριτία νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ ἀδίκον αὐτοῦ δεσμοτήριον, διὰ νὰ κηρύξῃ καὶ ἀκολούθως ἀλλαχοῦ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

Ἄλλ' ὁ ὑπέρτατος βαθμὸς τοῦ ἡρωϊσμοῦ, καὶ ἡ ὕψιστος θεωρία τῆς ἀνωτάτης ἀρετῆς συνίσταται εἰς ὑψηλὸν τι φρόνημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀναφορὰν μὲ τὴν γῆν καὶ τὸ σωματοειδές· εἶναι ἐνθεος ἐνθουσιασμός, εἶδος ἐλλάμψεως. Οὗτος ὑφορᾷ ἤδη τὴν στεφανίτιδα τοῦ αἰδίου. Δὲν ζητεῖ ἀμοιβῆν, δὲν φροντίζει περὶ σωτηρίας, οὔτε ἔχει ἐλπίδα. Ὁ δὲ σωματικῶς θάνατος εἶναι ἡ κλίμαξ, δι' ἧς μεταβαίνει εἰς ἄλλην ζωὴν, εἶναι ἡ πίστις (β) καὶ ἡ λατρεία τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας. Ὁ οὕτως φρονῶν εἶναι ἀνώτερος ἀνθρώπου. Ὡστε ἂν δὲν ἦναι θεός, θεοποιεῖ τότε τὴν ἀνθρώπινον φύσιν (γ).

(α) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 224-225.

(β) Das glauben. La fois. τῆς θεοσεβοῦς Σχολῆς τῶν νεωτέρων.

(γ) Πολλοὶ ἠρώτησαν, διατι νὰ μὴν ἐπεξεργασθῇ οὔτε ἡ παλαιὰ, οὔ-

Πρὸς τούτοις ὁ Σπαρτιάτης, λαμβάνων τὴν ζωὴν ἀπὸ τὴν
 πατρίδα, δι' αὐτὴν τὴν φυλάττει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν προσφέρει,
 ὅταν τὸ καλὸν ἢ χρεία. Ὁ θάνατος τότε ἐκάστου πολίτου
 πρέπει νὰ καταμετράται κατὰ τὸ ποσὸν τοῦ χρέους, καὶ ὄχι
 ἀπὸ τὴν εὐτυχίῃ, ἢ ἀτυχίῃ ἐκβάσιν, τὸ κέρδος ἢ τὴν εὐφροσύνην.
 Οἱ Ἕλληνες ἐγκαταλελειμμένοι παρὰ πάντων, κατεπτοήθησαν
 βλέποντες τοσαύτας μυριάδας πολεμιστῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ
 θάλασσαν, τοσαύτον πολυάριθμον ἰππικὸν, τοιαύτην παρασκευὴν
 καὶ ἀπόφασιν· ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἤρχησε νὰ σαλεύῃ, διότι ἔβλεπον καὶ
 τὰς Ἡπείρους καὶ τὰ πελάγη αὐτῶν καταπατουμένας ἀπὸ το-
 σαῦτα πλήθη ἐχθρῶν· ἔπρεπε νὰ βεβαιώσῃ ὁ θάνατος ὀλίγων
 ἡρώων, ὅτι ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ὁμόνοια· ἡ γοῦν ἢ ἀρετὴ, δίδει τὴν
 νίκην, καὶ ὄχι ὁ ἀριθμὸς· ἔπρεπε νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τοὺς
 ἑμοφύλους· καὶ τρόμον, ἢ ἐκπληξιν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ὁ θάνατος
 τοῦ Λεωνίδου ἐκατέρωθωσε καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο· οἱ Πέρσαι
 ἐφοβήθησαν· ὁ βασιλεὺς ἤρχησε νὰ διστάζῃ, νὰ ἀμφιβάλλῃ,
 καὶ νὰ ἀπορῇ. Οἱ Ἕλληνες ἔλαβον θάρρος, ἐμψυχώθησαν, καὶ
 ἤρχησαν νὰ περιφρονοῦν τοὺς Πέρσας καὶ νὰ πολεμῶσι ἠνωμέ-
 νοι, ὡς τέκνα τῆς αὐτῆς μητρός· καὶ ὁ Πέρσης νὰ ζητῇ γενι-
 κὴν μάχην, τὸ ὅποῖον ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ
 μεγάλα ἀποτελέσματα τῆς ἡρωϊκῆς ἀφωσιώσεως τοῦ Λεωνίδου.

Ὁ Δημάρατος ἐσυμβούλευσε τὸν βασιλέα νὰ κυριεύσῃ τὴν
 κατ' ἀντικρυ τῆς Σπάρτης κειμένην νῆσον Κύθηρα, διὰ νὰ χω-

τε ἡ νέα Τραγωδία τὸν θάνατον τῶν τριακοσίων· ἀλλὰ τοιοῦτον ὑψηλόν,
 νομίζω, φρόνημα, τοιαύτη ἀπόφασις, τοσούτων μάλιστα ἡρώων, εἶναι ἀ-
 νωτέρα πάσης δραματικῆς ἐπιστήμης. Τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον κατα-
 πιέζει τὴν τέχνην, καὶ καταπλακώνει τὸν ποιητὴν. Τοιοῦτον ὑποκείμε-
 νον ἀρμύζει μᾶλλον, ἴσως, εἰς τὸν ὕμνον, ἢ τὴν ᾠδὴν, ἥτις ὑπερπηθεύσα
 τὰς ἀποστάσεις ὑψοῦται περιβαλλομένη λαμπρᾶν νεφέλην, καὶ χάνεται
 εἰς μυστηριώδη τιὰ καὶ ἄφατον σιωπὴν.

ρίση τούς Σπαρτιάτας ἀπὸ τούς λοιπούς Ἕλληνας, φέρων τὸν πόλεμον εἰς αὐτούς τούς κόλπους τῆς Σπάρτης, τὸ ὁποῖον προἰδὼν ποτε ὁ σοφὸς Χίλων, ἐπεθύμησε τὸν καταποντισμὸν τῆς νήσου· οὕτω θέλεις, λέγει, καταδουλώσει εὐκόλως τούς λοιπούς Ἕλληνας χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης· καὶ αὐτὴν ὕστερον τὴν Λακωνίαν μεμονωμένην καὶ ἀσθενῆ. Ἄλλ' ὁ Ἀχαιμένης, ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου τρίτος, μόλις διασωθεὶς ἀπὸ τὴν εἰς Θερμοπύλας σφαγὴν, ἐσυμβούλευε τὸν Βασιλέα νὰ μὴ χωρισθῆ ἀπὸ τὴν ναυτικὴν του δύναμιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, φοβηθεὶς τὸν ἥρωϊσμὸν τοῦ Λεωνίδου, ἐδέχθη τὴν γνώμην τοῦ Πέρσου καὶ ἐσώθη ἡ Ἑλλάς.

Ἡ ναυτικὴ δύναμις καὶ ἐμπειρία τῶν Ἀθηναίων ἦτον ὁμολογούμενως ἀνωτέρα τῆς Σπάρτης. Ἀλλὰ περὶ τὸ Ἄρτεμισιον ἐφιλονεῖκουν οἱ Στρατηγοὶ διὰ τὰ πρωτεῖα. Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι παραχωροῦσι μετριοφρόνως τὴν τιμὴν, καὶ διατηρεῖται ἡ ὁμόνοια· «Ὅρθά νοοῦντες, λέγει ὁ ἱστορικὸς, στάσις γὰρ » ἐμφυλὸς πολέμου ὁμοφρονέοντασ τοσοῦτω κάκιόν ἐστιν, ὅσῳ » πόλεμος εἰρήνης » (α).

Ὁ Λεωνίδας στείλασ εἰς τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων 3500 στρατιώτασ, ἔμεινε μετὰ 500 μόνον· ἀριθμὸσ πολλὰ ὀλίγος ὡσ πρὸσ τὴν φθοράν· ἀλλ' ἱκανὸσ νὰ ὑπερυψώσῃ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ θάρροσ τῶν Ἑλλήνων, καὶ νὰ κατατρομάξῃ τὸν Ξέρξην καὶ τούς Πέρσασ, ὅστισ ἤρώτα μετὰ τὸ θάμβου, ἀν εἶχε νὰ πολεμήσῃ πολλοὺσ τοιοῦτοὺσ εἰς τὴν Ἑλλάδα (β). Ὡστε ὁ ἀβέβαιος νοῦσ τοῦ βασιλέωσ παραφερόμενοσ ἐδίσταζεν, ἀν ἔπρεπε νὰ δοκιμάσῃ ἐκ νέου τὴν διὰ ξηρᾶσ τύχην τῶν ὄπλων του,

(α) Ἀντιθέτων δὲ τῶν Συμμάχων, εἶκον οἱ Ἀθηναῖοι μέγα πεποιημένοι περιεῖναι τὴν Ἑλλάδα, καὶ γνόντεσ, εἰ στασιάσουσι περὶ τῆσ Ἡγεμονίησ, ὡσ ἀπολέεται ἡ Ἑλλάσ. (Ἡρόδ. Βιβλ. V, Π. § 3.)

(β) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 234.

ἢ νὰ ἀποφασίσῃ ναυμαχίαν. Δὲν ἦτον ἄρα παράλογος ἡ ἀπόφασις τοῦ Λεωνίδου· οὔτε εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ τις σήμερον ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὸ ὕψος τοῦ φρονήματος τοῦ ἥρωος. Ἡ κορυφή ὑπερυψήλου τινὸς πυραμίδος δὲν θεωρεῖται ἀπὸ τὴν βάσιν της· καὶ πάλιν μακρόθεν δὲν διακρίνεται ἀπὸ τὴν ὄρασιν· διότι χάνεται εἰς τὸν αἰθέρα καὶ εἰς τὰ νέφη τοῦ στερεώματος.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐνίκων ἀποθνήσκοντες εἰς τὰς Θερμοπύλας οἱ Σπαρτιαῖται, ἤρίστευε περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον τὸ ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων (α). Ὁ δὲ Εὐρξῆς, διαβάς τὰς Θερμοπύλας, εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν Ἑλλάδα, λεηλατῶν τὴν χώραν, πυρπολῶν τὰς πόλεις, καὶ σφάττων ὄσους εὗρισκεν εἰς αὐτὰς κατοίκους, φθάνει εἰς τὰς Ἀθήνας (β). Ἡ Ἑλλὰς ἴστατο ἐπὶ τινος φοβερᾶς ἀβύσσου, εἰς τὴν ὁποίαν ἤθελε βεβαίως καταβυθισθῆ, ἂν οἱ στρατιῶται πολῖται, πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ, δὲν ἐπροτίμων τὸν θάνατον ἀπὸ τὴν δουλοσύνην, καὶ ἂν δὲν ὠδηγοῦντο ἀπὸ στρατηγούς ἐμπειροπολέμους καὶ ἐναρέτους.

Ὁ Θεμιστοκλῆς προῖδὼν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐδύναντο ν' ἀποκρούσωσιν εὐτυχῶς τὸν ἐχθρὸν διὰ ξηρᾶς, τοὺς ἠνάγκασε, καταπείσας καὶ τὸ Μαντεῖον, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ ξύλινα τεῖχη· ἦγουν τὰ πλοῖα. Ὁ λαὸς ἐλυπέιτο ν' ἀφήσῃ καὶ τάρους καὶ ναοὺς, ἐστιαίους καὶ πολιούχους θεοὺς καταπατουμένους ἀπὸ ἀσβεῖς πόδας. Τοὺς δὲ ἀγροὺς καὶ κατοικίας του εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ. Στέλλουσι τὰς γυναῖκας, τοὺς γέροντας, καὶ τὰ ἀνήλικα παιδιὰ εἰς τὴν Τροίζηναν, Αἴγιναν,

(α) Ἡρόδ. Βιβλ. VIII.

(β) Ἐμπρήσας Θεσπιέων τὴν πόλιν καὶ τῶν Πλαταιέων ὡσαύτως, ἤκε τὰς εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ πάντα ἐκεῖνα ἐδήλιον. (Ἡρόδ. αὐτόθι. § 10.)

καὶ Σαλαμίνα (α). Οἱ δὲ λοιποὶ εἰσέρχονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ μετ' αὐτῶν ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξησκημένοι εἰς τὴν ναυτικὴν, δὲν ἐφοβοῦντο ἐχθρὸν ἀνώτερον κατὰ τὰς δυνάμεις, ἀλλ' ἀχρεῖον ναύτην. Διὸ ἐξῆλθον εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ, ὡς εἰρέθη, εἰς τὸ Ἄρτεμισιον πρὶν ἐνωθῆ ὁ Περσικὸς στόλος. Αὐτοῦ τὸν ἀπέκρουσαν εἰς δύο ὄχι εὐκαταρρονήτους ναυμαχίας· ἡ ἀπώλεια μὲν τῶν ἐχθρῶν ἦτο μετρία· τὸ δὲ ἐκ τούτου θάρρος τῶν Ἑλλήνων πολὺ. Τοῦτο παρεκίνησε τὸν βασιλέα νὰ ἐπιθυμήσῃ γενικὴν μάχην.

Ὁ Θεμιστοκλῆς συναθροίζει τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, συνιστάμενον ἀπὸ διακόσια καὶ ὀγδοήκοντα πλοῖα (β), εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας, ὅπου εὐρίσκοντο τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Περσικῶν πλοίων ἦτο τοσοῦτος, ὅστε περιεκύκλωσεν ὅλην τὴν νῆσον. Ὁ Θεμιστοκλῆς, πρὶν ἀναχωρίσει ἀπὸ τὸ Ἄρτεμισιον παρεκίνει διὰ γράμμάτων τοὺς Ἕλληνας τῆς μικρᾶς Ἀσίας νὰ ἐνθυμηθῶσι, ποῖοι ἦσαν οἱ προ-

(α) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 41.

(β) Ἀθηναίων πλοῖα	127	ἐπληροῦντο ἀπὸ Ἀθηναίους καὶ Πλαταιεῖς.
Κορινθίων	40	
Μεγαρέων	20	
Ἀθηναίων	20	ἐπληροῦντο ἀπὸ Χαλκιδῆους.
Αἰγυνητῶν	18	(Ἡρόδ. Βιβλ. VIII.)
Συκυωνίων.	12	
Λακεδαιμονίων	10	
Ἐπιδαυρίων	8	
Ἐρετριέων	7	
Τροιζηνίων	5	
Στειρέων	2	
Κείων	4	
Λοκρῶν	7	

πάτορές των, καὶ νὰ μὴ κινήσωσιν ὄπλα κατὰ τῶν μητροπό-
 λεων αὐτῶν. Οὕτως ἡ προθυμία τῶν ἀποίκων ἐλαττοῦτο· καὶ
 ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀπιστία τοῦ Εὐρέξου ἤρξανε. Ἄλλοτε συμβουλεύει
 μυστικῶς τοὺς Πέρσας νὰ κυκλώσωσι τὴν Σαλαμῖνα, διὰ νὰ
 μὴ διαφύγη οὔτε ἐν πλοῖον Ἑλληνικὸν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν
 Περσῶν (α), κυρίως δὲ, διὰ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς Πελοποννησίους
 νὰ μὴν ἀφήσωσι τὴν ἀρμοδίαν αὐτῶν θέσιν (β). Μυρία στρα-
 τηήματα μετεχειρίσθη, διὰ νὰ παρακινήσῃ τοὺς Πέρσας νὰ πο-
 λεμήσωσιν εἰς τὴν Σαλαμῖνα· ὅχι ὀλιγώτερα, διὰ νὰ ὑποχρεώ-
 σῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ μείνωσιν, ἕως οὗ πλησιάσῃ ἡ ἀρμοδία ὥρα,
 τὴν ὁποῖαν ἐγνώριζε μόνος ὁ Θεμιστοκλῆς. Δίδει τότε τὸ ση-
 μεῖον τῆς μάχης ἡ Ναυαρχίς (480 Π. Χ.) ἀπέναντι τῶν ὀ-
 φθαλμῶν αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος προχωρεῖ
 μετ' εὐταξίας· ἡ θέσις καὶ ὁ ἄνεμος βοηθοῦσι τοὺς Ἕλληνας,
 καὶ κάμνει ἀνωφελῆ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ· ρίπτονται οἱ Ἀ-
 θηναῖοι κατὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, τὸ ὁποῖον εἶχον οἱ Φοίνικες·
 καὶ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ, τὸ ὁποῖον εἶχον οἱ Ἴωνες, οἱ Λακεδαι-
 μόνιοι· διασκοῦν εἰς τὴν πρώτην ὀρμὴν τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ·
 καταποντίζουσι τὰ πρῶτα πλοῖα, βυθίζουσι τὰ δεύτερα, καὶ
 κυριεύουσι πολλὰς ἐχθρικὰς νῆας· σφάττουσι καὶ ναύτας καὶ
 ναυάρχους· νικῶσι κατὰ κράτος, ἀφανίζοντες ὀλοτελῶς τὸν πο-
 λυάριθμον Περσικὸν στόλον, ὑπερβαίνοντες, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ
 Ἱστορικοῦ, αὐτοὶ ἑαυτοὺς οἱ Ἕλληνες κατ' ἐκείνην τὴν λαμπρὰν
 ἡμέραν (γ). Ἐνῶ ὁ Ἀριστείδης, μαθὼν τὴν ἀπόβασιν τῶν Περ-

(α) Καὶ νῦν παρέχει κάλλιστον ὑμῶν ἔργον ἀπάντων ἐξεργάσασθαι,
 ἢν μὴ περιείδητε διαδράντας τὸ αὐτούς. (Ἡρόδ. αὐτόθι. §. 75-76.)

(β) Ὡ Θεμιστόκλεες, ἐν τοῖσι ἀγῶσι οἱ προξαναριστάμενοι ραπίζονται.
 οἱ δέγε, ἔφη, ἐγκαταλειπόμενοι, οὐ σφαυνοῦνται. (Ἡρόδ. αὐτόθι §. 59-60.)

(γ) Καίτοι ἐπάνγε καὶ ἐγένοντο ταύτην τὴν ἡμέρην μακρῶ ἀμείνονες
 αὐτοὶ ἐωυτῶν (Ἡρόδ. αὐτόθι §. 89.)

σῶν εἰς τὴν Φυττάλειαν νῆσον, λαμβάνει μέρος ἐκ τῶν παρατεταγμένων εἰς τὰ παράλια τῆς Σαλαμίνοσ ὀπλιτῶν, πίπτει αἰφνης κατ' αὐτῶν καὶ καταφονεύει ἅπαντας (α). Οὕτως ἐτελέσθη ὁ χρησμὸς καὶ ἡ Ἑλλάς ἠλευθερώθη ἀπὸ τὴν Ἀσιατικὴν δουλοσύνην (β).

Οἱ Ἕλληνες κύριοι ἤδη τῆς θαλάσσης, ἐδύναντο νὰ διακόψωσι τὴν εἰς Σηστὸν Περσικὴν γέφυραν, καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς ἐκ τῆς Ἀσίας προμηθευομένας τροφὰς, κινουῦντες οὕτως κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐρῶστα ὄπλα καὶ τὰς φρικώδεις ἐρῶνύας τῆς πείνης. Ἄλλ' ἡ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἐστοχάσθη νὰ μὴ φέρῃ εἰς ἀπελπισίαν τοσοῦτον νέφος ἐχθρῶν, ἐπιθυμῶν μάλιστα ν' ἀφήσωσιν ὅσον τὸ ὀλιγορῦτερον τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος· ὥστε καταπείθει δι' εὐτυχῶσ στρατηγήματος τὸν Μαρδόνιον καὶ ὕστερον τὸν Βασιλέα νὰ διαβῇ ὁ Ξέρξης εἰς τὴν Ἀσίαν, πρὶν φθείρωσι τὴν γέφυραν οἱ Ἕλληνες, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ στρατεύματα (γ).

Ὁ μέγας Βασιλεὺς διορίσας νὰ ἐκλέξωσιν ἀπ' ὅλον τὸν στρατὸν τριακοσίας χιλιάδας ἐκλεκτοὺς ὀπλίτας, ἀφίκει τὸν Μαρδόνιον διὰ νὰ δουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀναχωρεῖ ἔπειτα κατησχημένος εἰς τὴν Ἀσίαν (δ). Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Περσῶν παρα-

(α) Οἱ τοὺς Πέρσας τοὺς ἐν τῇ νησίδι ταύτῃ κατεφόνευσαν ἅπαντας. (Ἡρόδ. αὐτόθι.)

(β) Χαλκὸς γὰρ χαλκῶ συμμιξεται, αἵματι δ' Ἄρης Πόντον φοινίξει τότ' ἐλεύθερον Ἑλλάδος ἡμᾶρ εὐρύσπα Κρονίδης, ἐπάγει, καὶ πότνια νίκη. Ὅρα Ἡρόδ. βιβ. VIII. §. 77.

(γ) Ἡρόδ. αὐτόθι. §. 110.

(δ) Τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαρδονίου συνίστατο ἀπὸ τοὺς Ἀθανάτους λεγομένους, ἀπὸ τῶν Θωρακοφόρους καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοτέρους τῶν Συμμάχων ἕως τριάκοντα μυριάδας, καὶ ἵππικὸν γεγυμνασμένον. (Ἡρόδ. αὐτόθι. §. 113. — 117.)

χειμάσας εἰς Θετταλίαν, καὶ στρατολογήσας εἰσέρχεται ἐκ νόου τὴν ἀκόλουθον ἀνοιξιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ, διὰ νὰ ἐπιτύχη καλλήτερα, βουλεύεται νὰ χωρίσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοὺς λοιποὺς συμμάχους, διὰ νὰ ὑποτάξῃ εὐκολωτέρως καὶ τούτους καὶ ἐκείνους. Οἱ Σπαρτιάται ταραχθέντες ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας συγχρόνως μετὰ τῶν Περσῶν. Ὁ Ἀριστείδης ἐδιοῖκει τότε τὰ πράγματα τῆς Δημοκρατίας. Ἡ δὲ ἀπόκρισις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πρέσβεις εἶναι ἀξιοσημείωτος. «Ὅσον ὁ ἥλιος διέρχεται » τὸ ἡμερινὸν τοῦ στάδιον, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θέλουσιν ὑποταχθῆ » εἰς τοὺς Πέρσας· ἀλλὰ πολεμοῦντες αὐτούς, θέλομεν ἐκδικηθῆ » τοὺς ἀσεβῶς πυρποληθέντας ἡμῶν ναοὺς » (α). Πρὸς δὲ τοὺς Πρέσβεις τῆς Σπάρτης· «εἶναι συγκεχωρημένον, εἶπεν, εἰς τοὺς » Πέρσας νὰ νομιῶσιν, ὅτι διὰ δώρων καὶ ὑποσχέσεων δύνανται » νὰ φθείρωσι τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἡμῶν ἔρωτα, τὸν ὁποῖόν ποτε » δὲν ἐγνώρισαν· ἀλλ' εἶναι ἀσύγγνωστον εἰς τοὺς Λακεδαιμονί- » οὺς νὰ μᾶς ὑποθέσωσι τοιούτων φρονημάτων ἀξίους. Τοιαύτη » ὑποψία λυπεῖ τὰς ψυχὰς ἡμῶν πλειότερον παρὰ ὁ πυρπολι- » σμὸς τῆς πόλεως, καὶ ὁ σκορπισμὸς ἡμῶν, οἱ ναοὶ καὶ αἱ οἰ- » κίαι κρημνισμέναι, ἡ χώρα κατηπατημένη, καὶ ἐρημωμένη » (β)! Αὐτὰ ἀπεκρίθησαν καὶ πρὸς τὸν Πρέσβυν τοῦ Μαρδονίου, καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους Σπαρτιάτας, ὅτε χωρισμένοι ἀπὸ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, στερημένοι καὶ Πατρίδος καὶ πόλεως καὶ γῆς πρὸς ταφὴν. Ὁ βουλευφόρος Λυκίδης προτείνει νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τῶν Περσῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς ἀπόκρισιν τὸν λιθοβολοῦσιν· εἰς δὲ τὴν Σαλαμίνα αἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων ἐλιθοβόλησαν τὴν ἀθῶαν γυναῖκα τοῦ Λυκίδα καὶ τὰ

(α) Ἀυτόθι. Ἡρόδ. §. 143.

(β) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 141.

ἀνήλικα αὐτοῦ παῖδιά (α). Τοιαῦτα ἦσαν τὰ φρονήματα τῶν στρατηγῶν καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ λαοῦ.

Ὁ Μαρδόνιος κινήσας εἰσέρχεται, καὶ προχωρεῖ μέχρις Ἀττικῆς λεηλατῶν, κατακαίων καὶ σφάττων πᾶν τὸ ἀνθιστάμενον· ἔχων δὲ ὑπὲρ τὰς τριακοσίας χιλιάδας ἐκλεκτοῦ στρατοῦ, πολυάριθμον δὲ καὶ καλῶς ἐξησκημένον ἵππικόν, ἐξήπλωθη εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Βοιωτίας· οἱ δὲ Ἕλληνες συναθροίσαντες περὶ τὰς ἐβδομήκοντα χιλιάδας ἀντετάχθησαν περὶ τὰς ὑπώρεικας τοῦ Κιθαιρώνος (β). Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον τὸ δεξιὸν κέρασ καὶ ἀρχιστράτηγον τὸν Πausανίαν, ἄνδρα ἐμπειροπόλεμον· ἀλλὰ κρυφόν, συνετόν, καὶ μυστηριώδη· οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἀριστερόν, καὶ ἀρχιστράτηγον τὸν Ἀριστείδην, ἄνδρα μετριόφρονα, δίκαιον, καὶ καθ' ἕξιν ἐνάρετον· τὸ δὲ κέντρον εἶχον οἱ λοιποὶ Σύμμαχοι (γ).

Τὸ ἵππικόν τῶν Περσῶν ἠνόχλει τοὺς Μεγαρεῖς· οἱ Ἀθηναῖοι λαβόντες τὴν τάξιν αὐτῶν, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Πέρσας, φονεύσαντες καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Μασηστίνον (δ). Ἐμψυχωθέντες ἐκ τούτου καταβαίνουσιν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν. Τὰ δύο στρατεύματα ἴσταντο κατ' ἀντικρυ τὸ ἐν τοῦ ἄλλου περὶ τὰς δώδεκά ἡμέρας, χωρὶς νὰ θέλῃ κανὲν νὰ ἀρχήσῃ τὴν μάχην. Ὁ σιωπηλὸς Πausανίας ἤλλαξε πολλάκις τὰς θέσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, προχωρῶν καὶ ἀναστρεφόμενος,

(α) Οἷτε ἐκ τῆς βουλῆς καὶ οἱ ἕξωθεν ὡς ἐπύθοντο, παριστάντες Λυκίδα κατέλευσαν βάλλοντες Καὶ κατὰ μὲν ἔλευσαν αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, κατὰ δὲ τὰ τέκνα. (Ἡρόδ. αὐτόθι. Βιβλ. ΙΧ. §. 5.)

Πausανίας Φωκαῖκ. Κεφ. 19

Πλούταρχ. εἰς βίον Ἀριστείδου.

(β) Ἡρόδ. Βιβλ. ΙΧ § 29—31—32.

(γ) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 28.

(δ) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 22.

εἰσοῦ ἐβίασε τὸν Μαρδόνιον, μὴ βλέποντά μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους, νὰ διαβῇ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν. Ὁ Πausanias προσποιούμενος ἀναχώρησιν, ἠπάτησε τοὺς Πέρσας, οἵτινες ἀτάκτως ἔτρεχαν νὰ διώξωσι τοὺς Ἕλληνας, νὰ σφάζωσι τοὺς ἀναχωροῦντας καὶ νὰ κυριεύσωσιν ἀναιμωτὶ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Οἱ Ἀθηναῖοι χωρίζουσιν ἀπὸ τοὺς Πέρσας τοὺς μηδίζοντας Θηβαίους, καὶ μαχόμενοι μετὰ λύσσης, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν· ἀλλ' ἐν τούτοις πίπτει ὅλον τὸ ἰππικὸν τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Τεγεατῶν. Οὗτοι, καίτοι πολὺ ὀλιγότεροι κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ὅμως ἐμάχοντο ἀνδρείως (α) μετ' εὐταξίας καὶ πυκνοῦντες τὰς τάξεις ἐπροχώρουν. Ἡ σφαγὴ ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως μεγάλη· διότι ἀμφότεροι ἐμάχοντο μετὰ μανιώδους πεισμονῆς· ἡ νίκη ἔμεινεν ἀμφιρρέπης πολὺν καιρὸν. Ἀλλ' ὁ Σπαρτιάτης Αἰμίμηστος προχωρῶν θανατώνει τὸν Μαρδόνιον. Τότε ἤρχησε νὰ κλίνῃ φθειρόμενον καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ἐκλεκτὸν σῶμα. Τὸ τοιοῦτον ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς λοιποὺς Πέρσας (β), οἵτινες κατέφυγον εἰς τὸ τεῖχος τῶς Θηβῶν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς διώκουσι καὶ ἀνανεοῦσι τὴν μάχην. Οὗτοι καὶ οἱ Τεγεᾶται ἀναβαίνουσι πρῶτοι, καὶ κρημνίζοντες τὸ τεῖχος προσκαλοῦσιν ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν. Ὡστε ἀπὸ τὰς 300,000 χιλιάδας ἐκτὸς τῶν τεσσαράκοντα, τὰς ὁποίας ἔσωσεν ὁ Ἀρτάβαζος φεύγων εἰς τὴν Ἀσίαν, αἱ λοιπαὶ ἅπασαι διεφθάρησαν (γ).

Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν ὅλον τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, τὰς ἀποσκευάς, τοὺς θησαυροὺς, καὶ αὐτὴν τὴν σκηνὴν τοῦ Ξέρξου,

(α) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 62.

(β) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 64.

(γ) Παρῆν τε τοῖσι Ἕλλησι φονεύειν οὕτω, ὥστε τριάκοντα μυριάδων στρατοῦ, καταδεουσέων τεσσάρων, τὰς ἔχων Ἀρτάβαζος ἔφευγε, τῶν λοιπῶν μηδὲ τρεῖς χιλιάδας περιγενέσθαι. Ἡρόδ. βιβ. ΙΧ. §. 70.

τὴν ὁποίαν φεύγων, ἄφησεν εἰς τὸν Μαρδόνιον (α). Πλησίον τῶν χρυσοῦφάντων τούτων σκευῶν ἐτοιμάσας ὁ Πικυσανίας τὸν ζῶμὸν τῆς Σπάρτης, ἐδείκνυε πρὸς ἅπαντας τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀφροσύνην τῶν Περσῶν, ὡς οὕτω συνειθισμένων, ἦλθον κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἔξων μετὰ τοσαύτης λιτότητος (β).

Κατ' ἐκείνην τὴν λαμπρὰν ἡμέραν πρὸς τὸ δειλινὸν ὁ Περσικὸς στόλος ἰδὼν περὶ τὸ Μυκάλειον ἀκρωτήριο τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, ὀδηγοῦμενα ἀπὸ τοὺς ναυάρχους Λεωτυχίδην τὸν Σπαρτιάτην, καὶ τὸν Ἀθηναῖον Ξάνθιππον, ὀρμῶντα κατ' αὐτοῦ, ἐτραθήθη εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Τιγράνου 60,000 ὡς ἔγγιστα, περιετειχίζετο. Οἱ Ἕλληνες κατὰφρονοῦντες ἤδη τοὺς Πέρσας, νικητὰς πρότερον ὅλης τῆς Ἀσίας, ἤρχησαν τὴν μάχην πρῶτοι οἱ Σπαρτιάται καὶ ἡ νίκη ἔμεινεν ἀμειβόμενης, ἕως οὗ οἱ Ἀθηναῖοι ὀρμήσαντες μετὰ πολλῆς ἀνδρείας, ἦλλαξαν τὴν μορφήν, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Πέρσας νὰ ὀπισθοδρομήσουν εἰς τὸ τεῖχος. Ἀλλ' οἱ νικηταὶ λαβόντες ἐξ ἐφόδου τὰ ὀχυρώματα, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Ἀσιανούς, ἐκτὸς τῶν Περσῶν, οἵτινες ἐπολέμουν, ἕως οὗ ἔπεσον καὶ οἱ δύο αὐτῶν στρατηγοί. Τότε ἡ φυγὴ, ἡ δίωξις, ὁ φόνος ἦτο γενικός· ἡ δὲ ὀπισθοφυλακὴ τῶν Σπαρτιατῶν ἀπαντήσασα ἐν τάγματι φυγάδων, ἀνανέωσε τὴν μάχην, καὶ περικυκλώσασα αὐτὸ μετὰ τῶν Ἀθηναίων, τὸ κατέκοψεν, ὥστε εἰς μίαν ἡμέραν τὸ πρῶτ' εἰς τὰ πεδία τῶν Πλαταιῶν, καὶ τὸ δειλινὸν εἰς τὴν Μυκάλην, κατέστρεψαν οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες ἐπέκεινα τῶν 400,000 Ἀσιανῶν, ἠράνισαν ἐξ ὅλοκληρου τὴν Περσικὴν δύναμιν, ἐκυρίευσαν καὶ στόλους καὶ ἀποσκευὰς δύο στρατευμάτων, ἠλευθέρωσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ

(α) Ἡρόδ. βιβ. ΙΧ. §. 80. καὶ ἐφεξῆς

(β) Ἄνδρες Ἕλληνες τῶν θε εἵνεκα ἐγὼ ὑμᾶς συνήγαγον, εὐλοῦμενος ὑμῖν τὴν ἀφροσύνην τοῦ Μήδου δεῖξαι, ὅς τοιμὴν θε δίαίταν ἔχων ἦλθεν εἰς ἡμᾶς οὕτω οἰζορὴν ἔχοντας ἀπαιρησόμενος. (Ἡρόδ. αὐτῆσι. §. 82.)

πὰς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνικὰς ἀποικίας ἀπὸ τὴν Περσικὴν δουλοσύνην (α).

Ἡ κατὰ τῶν Περσῶν τελεία νίκη τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀξιωματικώτατος ἐποχὴ εἰς τὰ χρονικά ὄλων, ἴσως, τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης, ἀποφασίζουσα εἰς διάστημα μιᾶς ὥρας τὴν μέλλουσαν τύχην ἀναριθμητῶν λαῶν, καὶ αἰώνων. Οἱ Ἕλληνες νικιόμενοι ἤθελον χάσει τὴν ἐλευθερίαν των καὶ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν τέχνην· ὁ ἀνδραποδισμὸς τῆς Ἀσίας, ἡ δεισιδαιμονία τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν ὑπερβορείων ἐθνῶν ἤθελον σβέσει ἀμιλλώμενοι μέχρι σπινθῆρος τὸ λαμπάδιον τῶν ὠφελίμων γνώσεων, καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Τὸ δὲ ἀνθρώπινον γένος καταπιεζόμενον, ἤθελε τχλαιπωρεῖται εἰς τὰ σκότη τῆς ἀγροικίας. Εἰς τὸν Μαραθῶνα, καὶ τὸ Ἀρτεμισιον ἔστησαν, λέγει ὁ Πίνδαρος, τὰ λαμπρὰ θεμέλια τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· εἰς δὲ τὴν Σαλαμίνα, Πλαταιὰς, καὶ Μυκάλην, τὰ ἐστήριξαν ἐπὶ ἀδαμαντίνων στήλων. Ἡ πρώτη ἀπωλέσθη,

(α) Ὠκυπόρων ἀπὸ ναῶν
 ὅς σφιν ἐν πόντῳ βάλεθ' ἀλικίαν,
 Ἑλλάδα ἐξέλκων βαρείας
 δουλείας· αἰραίομαι
 παρ μὲν Σαλαμῖνος Ἀθηναίων χάριν
 μισθόν. ἐν Σπάρτῃ δ' ἐρέω,
 πρὸ Κιθαιρῶνος μάχην
 ταῖσι Μῆδοι μὲν κάμον ἀγκυλότοξου
 παρά δὲ τὰ ἔνυδρον ἀκτάν
 ἡμέρα παιδεσσιν ὕμνου
 Δεινομένους τελέσαις,
 τὸν ἐδέξαντ' ἀμφ' ἀρετᾶ
 πολεμίων ἀνδρῶν καμόντων.
 (Πίνδαρος. Πύθια ᾠδή. Α. σρ. 11.)

ἀπολέσαντες οἱ Ἕλληνες τὰ μέσα, δι' ὧν τὴν ἀπέκτησαν· ἡ δευτέρα διετηρήθη, διασωθεῖσα εὐτυχῶς ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, καὶ ἐφώτισε τοὺς μεταγενεστέρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'ον.

Ἡ Ἑλλάς μετὰ τὰ Μηδικά.

Ἰμῖν μὲν γάρ, εἴπερ καὶ μετρίως κατεσκεύασται τὰ τῶν Νόμων, εἰς τῶν καλλίστων ἂν εἴη Νόμων· μὴ ζητεῖν τῶν νέων μηδένα ἔχῃ ποῖα καλῶς αὐτῶν, ἢ μὴ καλῶς ἔχει. Μιᾶ δὲ φωνῇ, καὶ ἐξ ἑνὸς στόματος πάντα συμφωνεῖν, ὡς πάντα καλῶς κείνται. (Πλάτ. Πολ. Βιβλ. Ι.)

Ἡ Ἑλλάς μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον καταβαίνουσα ἔχει πολλὴν ἀνυχολογίαν, ὡς πρὸς τὴν ἀναβαίνουσαν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μετὰ τὰ Τρωϊκά. Ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ διχόνοια τότε πρὸς διχρήθμισιν τῆς κοινωνίας, ἀπούσης τῆς διχφορᾶς τῶν ἠθῶν. Ἐμφύλιος καὶ ἤδη πόλεμος μετὰ τὰ Περσικά, ἐνούσης διχφορᾶς. Τότε ἐταράττοντο οἱ λαοὶ πρὸς ἀπόκτησιν τῶν πολιτικῶν τῶν δικαίων· καὶ ἤδη αἱ δημοκρατικαὶ ἐνεκα τῶν πρωτείων. Ἡ ἔνδεια ὅμως καὶ ἡ ἐγκράτεια, τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν συνήθειαν σέβας, ἐμπόδιζον τότε τὴν παρεκτροπὴν τοῦ λαοῦ εἰς τὰς πολιτικὰς του μεταβολάς. Ἡ πολυτέλεια ἤδη καὶ ὁ πλοῦ-

τος, ἡ ἰδυπάθεια καὶ ἡ ἔπαρσις μετὰ τὰς νίκας, καὶ ἡ δικρορὰ τῶν θρησκευτικῶν, καὶ φιλοσοφικῶν ἀρχῶν τῆς σοφιστικῆς διαστρέφουσα καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν καρδίαν, παρασύρει τοὺς λαοὺς εἰς μυρία πολιτικὰ ἄτοπα.

Ἡ ἐπήρεια τοῦ κλίματος, καὶ ἡ κομψὴ τφόντι αὐτοῦ φύσις μεταδίδουσαι ἐναρμόνιόν τινα κίνησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐσχημάτισεν ἐν εἰδὸς ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος, ὅστις προέδρευεν εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην μετὰ ταῦτα ἠθικὴν αὐτῶν βελτίωσιν. Οὗτοι στερημένοι πάντων, καὶ δεχόμενοι παρὰ τῶν Ἀσιανῶν τὰ πάντα, ἐμόρφωσαν Ἑλληνικὸν ὄλυμπον, Ἑλληνικὴν νομοθεσίαν, Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, Ἑλληνικὴν τέχνην, κτλ. Ἀλλὰ περιστοιχισμένοι ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν τῶν ἀρχαίων ἠθῶν χρηστότητα, δὲν παρεκτράπησαν εἰς καιρὸν τῆς δημιουργικῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Καὶ ἂν που ἐλησμονήθη ἡ μετριότης, ὡς ἐπὶ Θησέως, ἡ χρηστὴ τοῦ λαοῦ ἔξις ἐμπόδιζε πρὸς ὥραν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κακῶν ἀρχῶν. Ἀλλὰ τὸ σωτήριον τοῦτο ἔμφραγμα ἐξέλειπε μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον· ἡ οἴησις ἐξώρισε τὴν ἀρχαίαν μετριοφροσύνην, ὁ πλοῦτος τὴν ἐγκράτειαν, καὶ ἡ ὀλέθριος πολυπραγμοσύνη τῶν κοινῶν πραγμάτων τὴν ἡσυχον ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὰ καθεστῶτα. Οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι συνήργησαν εἰς τὰς λαμπρὰς κατὰ τῶν Περσῶν νίκας, πρῶτοι ἐξεπήρθησαν, πρῶτοι ἠμέλησαν τὸ ἀξίωμα: Τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος πράττει: καὶ ἐπομένως τούτου τοῖς « Μιᾶ δὲ φωνῇ καὶ ἐξ ἑνὸς στόματος πάντας συμφωνεῖν, ὡς πάντα καλῶς κεῖνται, θέντων θεῶν. Καὶ ἐάν τις ἄλλως λέγῃ, μὴ ἀνέχεσθαι τὸ πικράπαν ἀκούοντας. Γέρων δὲ εἴτις (α) τί ξυγγοεῖ τῶν παρ' ἡμῖν, πρὸς ἀρχοντά τε καὶ ἡλικιωτάτη, μηδενὸς ἐναντίον νέου ποιεῖσθαι τοὺς τοιούτους

(α) Ἴσως ἐγνοεῖ τὸν Ἀριστείδην.

λόγους (α)». Ὄθεν πρῶτοι μετέβαλον τὴν νομοθεσίαν, παρημέλησαν τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν· πρῶτοι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν ὁμοφύλων, πρῶτοι ἐνίκηθησαν, καὶ πρῶτοι, ἐπὶ τέλους, ἐξέλιπον ἀπὸ τὸν πολιτικὸν πίνακα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηνῶν ἐπαρθεὶς μετὰ τοὺς κατὰ Περσῶν θρημάτους, ἐζήτησεν ἀμέσως πλειοτέραν, ἀφ' ὅσων εἶχεν, ἐλευθερίαν. Ὁ δίκαιος Ἀριστείδης ἐνδίδει. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ λαὸς κινεῖ μετὰ τῶν συμμάχων του κατὰ τῶν μηδιζόντων ὁμοφύλων, προοιμιάζων τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν. Τότε οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Εἰλωτες ἀπεστάτησαν κατὰ τῆς Σπάρτης (β). Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέταξαν πολλὰς Κυκλάδας νήσους καὶ παραλίους πόλεις. Μετ' ὀλίγον συνέβη ὁ Κορινθιακὸς πόλεμος, καὶ ἤρχησεν ἡ ὀλέθριος ἀντιζηλία μετὰ τῶν δύο πρωτίστων δημοκρατιῶν. Ἡ δὲ Σπάρτη ἀρχίζει τὸν ἀκήρυκτον ἤδη Πελοποννησιακὸν πόλεμον, κατασκάπτουσα τὰς Πλαταιάς, καὶ τὸν τελειώνει ὁ στρατηγὸς αὐτῆς Λύσανδρος εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἀκρόπολιν (γ). Μετὰ τοῦτον ἀρχινᾷ ὁ δεύτερος Κορινθιακὸς πόλεμος· ὕστερον ὁ Βοιωτικὸς, ὅστις τελειώνει μετὰ τὴν εἰς Λεῦκτρα, καὶ Μαντίνειαν μάχην· ἔπειτα ὁ Συμμαχικὸς, καὶ ὁ ἱερὸς λεγόμενος πόλεμος. Τὸ δὲ τέλος τῶν ἀγώνων ὑπῆρξεν ἡ Χαιρωνεῖα μάχη, εἰς ἣν ἔχασε πραγματικῶς ἡ Ἑλλὰς τὴν πολιτικὴν τῆς

(α) Πλάτ. Νόμ. Βιβλ. Ι.

(β) Ἡρόδ. αὐτόθι.

(γ) Καὶ ὀλίγον μὲν χρόνον ξυνέμεινεν ἡ ὀμαιχμία. Ἐπειτα δὲ διενεχθέντες οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμησαν μετὰ τῶν συμμάχων πρὸς ἀλλήλους· καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἴ τινας που διασταίεν πρὸς τούτους ἤδη ἐχώρουν· ὥστε ἀπὸ τῶν Μηδικῶν εἰς τὸνδε αἰεὶ τὸν πόλεμον, τὰ μὲν σπενδόμενοι, τὰ δὲ πολεμοῦντες, ἢ ἀλλήλοισι, ἢ τοῖς ἑαυτῶν ξυμμάχοισι ἀφίσταμένοις. (Θουκυδ. Ε. Α. §. 18.)

ὑπαρξίν μίαν, ὡς ἔγγιστα καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὰς κατὰ τῶν Περσῶν ἐνδόξους αὐτῆς νίκας. Μετὰ παρέλευσιν τοσούτου ἐπίσης χρόνου ἡ Μακεδονία ἔγινεν ἐπικρατὶς Ῥωμαϊκῆ· μετὰ εἴκοσι ἔτη καὶ αὐτὴ ἡ Ἀχαΐα· καὶ μετὰ πεντήκοντα ὁ Σύλλας ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὰς κλεινὰς Ἀθήνας, καὶ ἐχάθη παντάπασιν ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης. Τοιούται εἰσιν αἱ δυστυχεῖς εἰκόνες, τὰς ὅποιας παρουσιάζει, ὡς μὴ ὤφελεν, εἰς τὴν ἱστορικὴν του πινακοθήκην ὁ λαμπρότερος λαὸς τῆς τότε ἐγνωσμένης γῆς. Ἀνάγκη δὲ ν' ἀκολουθήσῃ τις καὶ τὴν πρόοδον τῆς πτώσεως, ὄχι ὡς μάθημα, ὡς εἰρέθη, ἀλλ' ὡς παράδειγμα.

Ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν εἰς Μαραθῶνα νίκην ἐδημιούργησε χωρὶς μέσα καὶ στόλον, καὶ ναύτας. Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ μετεχειρίσθη μυρία στρατηγήματα, διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς κεντρὸν τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ὁ Λειωνίδας ἀπέθανε μετὰ τῶν 500 ἡρώων διὰ νὰ ἐκπτοήσῃ τοὺς Πέρσας. Πανταχοῦ παρατηρεῖται ἡ σωτήριος ἐπήρεια τῶν νόμων, οἵτινες ἐγέννησαν καὶ ἔθρεψαν τὴν ἐλευθερίαν, τὸ φιλόπατρι, τὴν χρηστότητα, τὴν ὑπακοήν, καὶ εἰς ἓνα λόγον, τὰς πατριωτικὰς ἀρετὰς, καὶ παράδοξον τινὰ ἐνθουσιασμόν. Ὁ Ἀριστόδημος σωθεὶς ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ζήσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν, παρουσιάσθη εἰς τὰς Πλαταιὰς διὰ ν' ἀποθάνῃ. Οὗτος μαινόμενος ἀφῆσας τὴν τάξιν του, εἰσῆλθε λυσσῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, σπείρων πανταχοῦ ταραχὴν καὶ θάνατον (α). Ὁ δὲ στρατηγὸς τῆς Σπάρτης, συγκρίνων μετὰ τὴν νίκην τὴν πολυτέλειαν τῶν Περσῶν ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐγκράτειαν, ἠπόρει, πῶς τοιοῦτοι ὄντες, ἦλθον κατὰ τοιούτων ἀνδρῶν (β)!

(α) Ἀριστόδημον μὲν, βουλόμενον φανερώς ἀποθανεῖν ἐκ τῆς παρουσίας αἰτίας λυσσῶντά τε καὶ ἐκλιπόντα τὴν τάξιν, ἔργα ἀποδείξασθαι μέγαλα. (Ἡρόδ. Βιβλ. ΙΧ. §. 71.)

(β) Ἡρόδ. αὐτόθι. § 82.